

11. Султанов Т.И. Казахское государство в первой половине XVI века. //История Казахстана с древнейших времен до наших дней. В 5 томах. – Алматы, 1997 г. Б. 363-366.
12. Касымбаев Ж.К. Государственные деятели казахских ханства 18-І пол. 19 вв. том. Жангир хан (1801-1845 гг.). – Алматы «Наш мир», 2001 г. Б. 115-116.
13. Мукатаев Г.К., Ирхина М.В. Султан Губайдулла Чингисхан – полный генерал от кавалерии: Документы и материалы./- СПб: «Издательство М.В.Ирхиной», 2003. – 159 с.
14. Қазақстан тарихы. Энциклопедиялық анықтамалық. –Алматы: Аруна LTD, ЖШС, 2006. -768 б.
15. Ерофеева И.В. Символы казахской государственности. – Алматы, 2001. Б.9-36
16. Ақбаев Ж. «Жәңгір хан». Орал өңірі, 1996 жыл. 9 шілде.
17. Шахматов В. Букеевская Орда и восстание Исатая Тайманова. А., 1946.
18. Жұбанов А. «Ғасырлар пернесі» Алматы, 1957.
19. Абдиров М. <http://military-kz.ucoz.org>
20. Ченнык С. «Крымский след потомка Чингисхана» <http://military-kz.ucoz.org>
21. Сүйінов С. «Бөкей Ордасы». – Алматы: «Өлке» баспасы, 2000 ж. – 184 бет.
22. Масанов Н.Э. Казахская политическая и интеллектуальная элита: клановая принадлежность и внутриэтническое соперничество //Евразия. Люди и мифы: сборник статей и журнала Вестник Евразии. – Москва, 2003. Б. 32.
23. Аманжолова Ш. Повелел Император «Золотую саблю за храбрость!»/интервью вела Варшавская Л. // Аргументы и факты, 2000. №47, ноябрь, с-19.
24. Хамзин «Нарыннан шыққан білімпаз». Жұлдыз, 1990 жыл. N1.
25. Михайлов А.История. // <http://www.express-k.kz/>
26. Кенжегалиева Г. «Г.Джангиров» www.caravan.kz
27. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
28. <http://www.centrasia.ru>
29. <http://www.express-k.kz>.

АҚИЫҚ АҚЫН ҚАДЫР МЫРЗАЛИЕВТИҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Байбулсинова А.С., т.ғ.к., доцент

М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті

Орал қ., Қазақстан

Биылғы жылы күллі қазақ елінің ақиық ақыны-Қадыр Мырзалиев (Мырза-Әлі) мерейлі 85 жасқа толып отыр. Қадыр Мырзалиев өзінің ғұмырында қазақ халқының мүддесін жақтаушы, ұлт зиялысы ретінде көптеген сүбелі шаралардың бастаушысы болды.

Өз ұлтының сонау қиын-қыстау кезеңдерінен бастап, иығына ауыр да, ардақты жүк артқанын Қадыр Мырзалиев жете түсініп, қай қызметте болсын қазақтың қадірін арттыру жолында өмір бойы қызмет етті. Айналасындағы қаумалаған ортаның тәрбиешісі бола білді. Қазақ қандай болу керек деген проблемаларын шешуге өз інін барлық ғұмырын арнады. Орта мектепті тәмамдап Қадыр: нағыз өнер, шын өнер - шығар шыңым, өмір көлге өлеңім- құяр шыңым - деп Алматыға жол тартып, университеттің студенті атанған алғашқы кезінде Мұхтар Әуезовты кездестіреді. Мұхтар Әуезов оған «Атыңды Қадыр деп қоюының мәні бар ғой, онда сен Қадыр түні, қасиетті түнде дүниеге келгенің ғой сірә, жақсы есім, жақсы нышан атыңа ісің сай болғай» - деп ишарат білдірген екен [1, 42 б.].

1920-1930 жылдардан бастап 1960 жылдарға дейін Қазақстан үшін үлкен проблема болған адамдардың бірі –Мұхтар Әуезов болған. Ол үнемі бір жақты сынның астында өмір сүрген. Мұхтар Әуезов елдің мемлекетік қоғамдық істеріне араласа жүріп, ұлтына адал қызмет қылған ұлтжанды тұлғалардың бірі ретінде Қадыр Мырзалиевке өзіндік үлгі болды. Кейін Сәбит Мұқановпен танысады [2, 16 б.]. 1960 жылы М.Әуезов Қадырдың бір шумақ өлеңін оқып тұрып, «Қадыр Мырзалиевтың өлеңдері маған ұнады, жұртшылық аузына түсе қоймаған талай оралымдар, шеберліктер сезілетін сияқты болады» -деген ұлағатты сөздері қалған екен [1, 43 б.].

Қадыр Мырзалиев үнемі халық арасында жүріп, халықпен үндес тұлғалардың бірі. Ол талай жыл түрлі басылымдарда жұмыстар атқарды. Көптеген авторлар мен олардың шығармаларына редакторлық еткен қаламгер өз идеялары мен ойларынан айырылып қала ма, әлде керісінше, түрлі мәліметтер арқылы байи түсе ме? Ия ол қызмет пен шығармашылық... Ол сол заманның ағымына қарсы жүре отырып, өзіне де, басқаға да жамандыққа жол бергізбей, барынша қорғап отыруға

тырысты. Қадыр Мырзалиевтің балаларға арналған туындыларына басқа барлық шығармаларында сол заманның идеологиясының көлеңкесінде, бірақ естір құлаққа түсінікті болып тұратын жайттарды, қоғамның бейнесін шынайы көруге болады.

«– Сен жассың ғой, сенің артыңда өзіңнің буының тұр. Сенің артыңда біздің болашақ бар. Мен ғана емес, басқалар да солай ойлайтын шығар, саған бір нәрсені айтайын: билік пен кресло, байлық деген нәрселер өнерге қайшы келеді. Оны бұзады. Қазақ әдебиетінде керемет ақындар, жазушылар болды. Мысалы, Сәбит Мұқанов жаман жазушы емес. Ол кісілер ақылдылығымен жұмыс істеді. Бірақ одан артыққа бара алмайды. Өйткені үкімет оған креслоны жай берген жоқ. Өзінің, совет үкіметінің тенденциясын жүргізіп отыру үшін берді. Ғабит те істеді сол жерде, Ғабиден де істеді. Ал Әуезов істеген жоқ. Ол партияда жоқ еді. Өз субъективті ойым, егер Әуезов партия мүшесі болса, «Абай» романын жаза алмауы да мүмкін еді. Ол ретін тауып диссертациясын қорғап алған, доктор, профессор болатын. ҚазГУ-де сабақ берді. Соның арқасында күн көруіне мүмкіндік туды. Ал егер қарапайым біреу болса далада қалады ғой. Егер сол коммунистік партиясының мүшесі болса қайтер еді? Онда ананы тағы да жаза алмайды. Бұл әдебиеттің өзі – сайып келгенде, тағдыр» [3, 61-62 бб.] – деп жазды шығармасында. Ия, шын мәнісінде кеңестік кезеңнің азаматы ретінде Қадыр Мырзалиевке үкіметтік тараптан сан қырлы тексерістер мен шектеулер қойылса да, ұлтқа қызмет етуден жалықпаған қайраткер өмірінің соңына дейін сол қарапайымдылығы мен, ең маңыздысы қазақшылығын жоғатпады.

Сол қызыл империяның заманында жағаласа жүріп, өз шығармаларындағы көрсетілгендей, өзінің қоғамдық салалардағы қызметтерінде ел үшін, қазақ ұлты үшін сіңірген еңбектері күні бүгін өлшеусіз қызмет. Қадыр Мырзалиевтің өзі мұндай жағдайларды баяндай келе, «Жазмыш» шағырмасында былай дейді:

«Мысалы, Фадеевті ешбір адам жаман жазушы деп айтпайды. Бірақ ол қанша роман бастап, қаншасын аяқтамады. Ойы жақсы болғанмен аяқтай алмайды. Өйткені ол не фальш, өтірікпен аяқталу керек я шындықты жазып Совет Одағына қарсы шығу керек. Сондықтан ол аяқтамады. Тек бір бітіргені революцияның алғашқы кездеріндегі «Разгром» («Тас-талқан») деген шағын романы. Оның классикасы сол. Сөйтсе, ол өз қоғамымен қайшы келген екен. Сол кезде жүріп жатқан саясатты, соның ішінде әдебиет саласын қайта қарау керектігін айтып Сталинге де хат жазған. Біраз адамның өліміне жеке қатысы болмаса да сотталған адамдарға қарсы қол қою керек болған. Сол арқылы оның дұшпандығын анықтайды. Жалпы Ресейді, барлық ұлттарды жақсы көрген табиғаты адал ондай жанға бұл өте ауыр болды. Әдебиеттің тарихына сақ болу керек. Паустовскийдің естеліктері кітабында айтқаны бар, Фадеев Әдебиет институтында сабақ береді. Онысы қызық, лекция оқылмайды, тек семинар. Алты-жеті не он шақты адамы болады. Тапсырма беріледі. Олар әңгіме жазады. Сосын оны талдайды. Сондай бір сабақ үстінде шәкірттеріне ашық тұрған терезеден аулада үлкен сыпырғышпен көше тазалап жүрген адамды нұсқап, «Ананы танысыңдар ма?» деп сұрайды. Ешкім білмейді. «Бұл орыстың ұлы жазушысы Андрей Платонов», – дейді. Ол кезде оны тіпті сол студенттердің өзі білмейді... Сол Фадеевті қазір оқулықтан алып тастады. Ал Платонов кірді. Көрдін бе? Ол кезде Булгаковтар ауырып, төсек тартып жатты, әйтеуір сотталған жоқ. Әдебиетте саған көзіңнің тірісінде қоғамның берген бағасы – анық баға емес. Теңіздің де толқып-толқып тынышталатын кезі болады, мына Каспийдің өзіне таныс қой, сол сияқты қоғамдық толқулардан кейін барып анықталады. Абайдың өзіне тиіскендер де болды, феодал деп. Мәселе онда емес қой. Орыстың да, Еуропаның да ең мықты адамдары, ақсүйектердің өзі түгел халықтың жағында болған. Оны ертең мұғалім боласың ба, өзің әдебиетші болып ары қарай жалғастырасың ба, сонда ескеретін бір нәрсе – бүгіннің бағасы анық баға емес. Оған иманыңдай сен. Мысалы, мен туралы жұрт жақсы пікір айтады. Мен пенде ретінде соған сенем. Бірақ осы бағамды басқа бағытқа қарсы жұмсағандығым үшін алдым. Көп мақтап жатқанда мен өз заманыма өз бағамды беруге тырыстым» [4, 62 б.].

Қадыр Мырзалиев сондай ХХ ғасырдың 50 жылдарынан бастап 90 жылдарға дейін қай салада қызмет жасасада қаламын кептірмей шығармаларын жазумен болды. Сол қоғамдық қызметте жүрген жылдары жарық көрген еңбектерінде көбіне қалам мен заман жайлы айтып отырады. Бір сұхбатында «Менде черновик болмайды. Өйткені қарындашпен жазамын. Ұнамаған жерін қайта жөндеймін», – деген сөзі бар [2, 35 б.]. Ал бірқатар қаламгерлер жазған-сызғандарын заманына қарай бейімдеп түзеп, күзеп отыратыны байқалады?

«Мен Ленин туралы поэма жаздым. Оны кейінгі кітаптарыма, көптомдықтарыма енгізген жоқпын. Лениннің заманы өтті дегеннен емес. Мен соны бала кезде жазғандығымнан, объектіме толық баға бере алмағандығымнан. Бірақ мен сол поэмадан бас тартпаймын. Ленинді Ресейдің өзі бекер жоққа шығарады. Неге жек көреді? Себебі, Ресей үлкен ел, әрі өздеріне ғана тән армандары бар

еді. Ал Ленин патша үкіметін құртқан адам. Оның артында қаншама адамдар, қаншама тағдырлар бар. Сондықтан...

Мен не болса да өзімнің деңгейімде, заманыма лайық нәрселер жазуға тырыстым. Өз бағанды көтеру үшін біреудің бағасын түсіріп керегі жоқ. 50-60 жыл бойы біздің жазушылардың көбі қоғамға, қоғамды басқарып отырған партияға жағуды ойлады. Мальцев деген орыс жазушысы болды, төрт рет Сталиндік сыйлық алған адам. Мен сонымен Бүкілодақтық Жазушылар съезінде қатар отырдым. Ешқандай бағасы жоқ. Тіпті әдебиетші ретінде ол жоқ қазір. Ал сол кезде шығармасын бастыра алмай жүрген Платонов қазір классик» [5, 167 б.] - деп кеңестік замандағы әділетсіз идеологияның қазіргі кезеңде мүлде қарағар саясат екендігін ашық әшкерелегенін байқаймыз.

Бүгінгі күнге оралсақ, 2008 жылдың басында «Қазақ әдебиеті» газетінде еліміздің бір топ қайраткерлері бірігіп «Саралайтын кезең келді» деген үндеу-хат жариялады. Үндеудің жаршыларының ішінде елімізге танымал Әбіш Кекілбаев, Қадыр Мырзалиев сияқты басқада бірқатар ақын-жазушылар, зиялы қауым бар. Сол ашық хаттың қоғамда, әдеби, мәдени ортада әсері, ықпалы болды ма деген сұраққа 2008 жылы журналистерге берген сұхбатында Қадыр Мырзалиев төмендегідей ойларын білдіреді:

«– Шын мәнінде, нақтылы келетін болсақ, ол ықпалдың қаншалықты екендігін ешкім де анықтай алмайды. Мәселе сол хаттың жазылғандығында, соған белгілі бір адамдардың қол қойғандығында және белгілі бір адамдардың қол қоймағандығында. Осы. Арғы жағын уақыт өзі анықтайды» [6, 1 б].

Бір сұхбатында «Мен бала кезімнен тәрбиені адамдардың қас-қабағынан үйрендім» деді. Сондай-ақ ақын «Бір өлең-бір әлем» мүшәйрасынан бас жүлде алған «Не істеуге болады?» атты өлеңінде:

Ханыңа жақсаң қаралар қарап күдікпен,

Теріс мінгізіп жіберер сені есекке!- дейді [2, 36 б.]. Енді бір жолында тіпті «Тоқалға жақсаң бытыт болады бәйбішең!» дейді. Мұндай заманда сонда ақынның ойынша шынында да не істеу керек? Бұған өзінің еңбектерінде өзі жауап береді:

«Демократиялық кезде біз осындай өлең жазуға ғана қол жеткіздік. Соның өзі де жеңіс деп есептеймін. Бір кездері оны да айтқызып жоқ. Мен 5-6 жыл «Жазушы» баспасының поэзия редакциясын басқардым. Біздің кезімізде цензура күшті болды. Мен Социалистік Республикалар Одағы тұсында қорғаған бір-ақ нәрсем бар. Сол цензураны қорғадым. Қалғандары адамға тән кемшілік, адамға тән қасиет, сондай нәрселер ғана. Оппозиция деген бар. Бұрын «Анау дұрыс айтқан жоқ» дейтін материалдар басылмайтын. Қазір ашық айтылады. Тек бір ғана нәрсеге риза емеспін. Сол оппозицияны ауырсынамыз. Оппозиция деген – мәдениеттің ең жоғарғы түрі. Егер баяғыдай бір партиялық болса, оның кемшілігін ешкім айтпаса, сонда ол қалай түзеледі? Менің жазып жүрген афоризмдерім бар, кітап болып та шықты. Сонда «Оппозиция – әйеліңнен басталады» дегенім бар. Ол сенің жанашырың. «Бабалардың шоқ басқан табанымен, Бірдей екен жақсысы жаманымен,- деп елді тарихи тұрғыдан таразылап көруге тырыстық.

– Безбен деген – субъективті нәрсе, әсіресе, ақын адам, өнер адамы үшін. Бәрібір мен жазған сол өлең біразға дейін өз күшінде қалады. Сонда айтылған нәрселердің көбі әлі бар. Бірақ онда мен соған бір анықтама берейін, баға берейін дегем жоқ. Менде бір-ақ ниет болды. Өлеңнің артында айтылады ғой:

«Бір жаманы сонда да үй салмаған,

Бір жақсысы абақты тұрғызбаған», - деген [3, 59 б.]. Қазақтарда сол абақты болмағандығын айту үшін үй салмағандығын қоса жаздым. Алдыңғы салыстырулардың бәрі де тек ана сөзді ақтау үшін айтылды. Өйткені ол кезде оларды бастыру өте қиын болатын. Сол өлеңді жазған кезде Ақтөбеде қазақ әдебиеті мен өнерінің күндерін өткізіп жүрдік. Бізді басқарып барған Ғабит Мүсірепов болатын. Ол соңғы жылдары біз біраз туыстас ретінде араласып, көптеген істерді қатар атқардық» [3, 60 б].

1960 жылдары Қадыр Мырзалиев редакцияда қызмет жасаған кезінде «Ой орманы» кітабын жариялайды. 1966 жылы бұл кітап үшін кезінде Қадыр Мырзалиевке Қазақстан Ленин комсомолы сыйлығының лауреаты атағы беріледі. «Ой орманы»-автордың азаматтық келбетін танытқан кітап. Мұнда Қадырдың ешкімге ұқсамайтын айрықша өз бітімі мен мінезі бар. Ақындық бітім, ақындық мінез мағынасында айтып отырмыз [7, 209 б.].

Қадырдың қызметті жүрген жылдарында кездескен түрлі қиындықтар мен қоғамның әділетсіздігі, шарасыздық тағы бақа да проблемалар оның осы туындысында көрініс тапты. Кітаптағы өлеңдердің тақырыбы мен мазмұны-адам, адамға тән алуан түрлі сезімдер, ойлар, толғаныстар, адамның өмірге көзқарасы, адамның табиғатқа қарым-қатысы, сайып келгенде, адамның тағдыры мен тіршілігі. Бұлардың қай-қайсысы да тақырып-мазмұн ретінде жаңалық емес, сан рет толғанған сырлар, жырланған шындықтар, әбден шиыр болған тақырыптар мен мазмұндар. Бірақ осы

тақырыптар мен мазмұндардың қандайы болмасын Қадыр Мырзалиевтың еңбектерінде жаңа қырынан, бұрын-соңды ешкім айтпаған мағынада, тың пішінде көрінеді. Мәселен, бір өлеңде «биікке шықпағандардың биіктен құламайтыны» оқыс айшықпен ойнақы кестеленіп, бір өлеңде «қателесем деп қорқудың өзі-қателік» екені ұтымды жеткізілсе, енді бір өлең даңқ туралы; даңқ деген де бір шын секілді, шың басына шыға алмай, «етекте қалғандардың іші күйсе, басына шыққандардың басы айналатынын» майда, жұмсақ юмормен аңғартады. Осылардың бәрі әшейін ауызекі айтыла салмайды, әсем өрнекпен, ақындық шабытпен шебер айтылуының үстіне, әр оқушының өзі ойлап, іздеп тауып алғандай құпия сырмен, қызық астармен айтылады. Ақынның қоғамдағы қызметінің күрделілігі, қиыншылығы, дәрменсіздігі ойлылығы дегеннің өзі осыдан көрініп тұр.

Әрбір шын мәніндегі суреткер секілді Қадырдың да кешегі жыры-Адам туралы болатын, бүгінгі жыры да-Адам туралы, ертеңгі жыры да – Адам туралы болмақ.

Ал адам, оның тағдыры тіршілігі әдеби шығармада әрқашан белгілі бір уақыт пен кеңістікте көрсетілуі шарт. Демек, Қадырдың Адамы да мезгіл-мекенсіз әлдебір абстракциялық нәрсе емес. Сондықтан Мырзалиев поэзиясына үзілмейтін өзекті желі боп тартылып, жан-жақты ашыла суреттеліп, жиі қалтала тұлғаланып келе жатқан бір күрделі образ бар. Ол қазақ даласының образы. Осынау шетсіз-шексіз кең далаға, өзінің туған даласына Қадыр «Ой орманында» бір бөлім арнап айрықша бір мол шабытпен көкірегің кере, мақтана сөйлеп; «Уа, дала! Кеңдігіңе тамсандым көп, айта алман бәрін жазып тауса алдым деп. Сен алып-алып пластинка дөңгеленген, иінен бол тұрады ылғи ән салғым кеп!»-десе, соның іс жүзіндегі дерегі секілді келесі кітабын түп-түгел далаға арнап, түп-тура «Дала дидары» деп атады.

Қадыр Мырзалиев 1968 -1973 жылдар аралығында «Жазушы» баспа орталығының редакция меңгерушісі қызметіне тағайындалады. Ол кезде бұл баспа орталығы еліміздегі аса құрметті орындардың бірі болатын. Осы қызметте жүрген жылдарында Қадыр ақын көптеген ақын-жазушылар мен сырлас болып, көптеген маңызды мәселелерді бірлесіп шешеді [8, 63 б.].

«Дала дидарында» тек сырт қарағанның өзінде көзге бірден шалынатын бір түрлі бір композициялық бірлік, тың келісім бар. Кітаптағы төрт бөлім өзара тұтасқан төрт алуан сыр мен шындықты желілі, арнаулы түрде тарата жырлап жатса, осылардың ара-арасында ақын үш мәрте арнайы лирикалық шегініс жасп, оқырманын өзгеше бір толғаныстарға түсіріп, оның сезімін тербейді. Сөйтіп, ақын мен оқырманның көңіл күйлері өзара тағы бір тың үйлесім, үндестік тапқандай болады [8, 140 б.].

Ал мазмұн жағынан келсек, мұндағы жүз өлең бір идеялық мақсатқа жарыса жол тартқан тағы да тұтас толғамды сыр, толқынды жыр. Мысалы, «Көне заман көріністері» атанған бірінші бөлім бір ғана басты тақырыптың кезеңді құбылыстарын жан-жақты әрі қаз-қатар тарихи мәтінде толғайды: «Жар-Жар», «Күрес», «Барымта», «Көкпар», «Қыз қуу»...осылардың әрқайсысында байырғы көне ауылдың әр алуан шындығы әр қырынан көрініп кеп біртұтас бейне-дала дидарын алдымызға тартады. Сонда бір өлең осы даланың күлкісі мен қуанышы болса, енді бір өлең қайғысы мен көз жасы, бір өлең әні мен назы болса, енді бір өлең мұны мен зары, бір өлең күші мен ірілігі болса, бір өлең әлсіздігі мен күйкілігі...секілді өзара өріліп-тұтасып, өріліп-тұтасып кете барады. Жоқ, кете бармайды, ақын өзі суреттеп отырған шындық құбыластардан қызық-қызық ойлар, философиялық байыптаулар, парасатты түйін-тұжырымдар қорытып отырады [9, 5-12 бб.].

Мәселен, «Бабамыздың шоқ басқан табанымен, бірдей екен жақсысы жаманымен: бір жаманы-тынымсыз көше берген, бір жақсысы қимаған даланы кең. Бір жаманы-жел сөзге ерген екен, бір жақсысы-тілге ерік берген екен: бір жаманы-кетпенге орашалақ, бір жақсысы-найзагер, мерген екен. Бір жаманы-кешігіп әліппе ашқан, бір жақсысы-күйлері көбік шашқан; бір жаманы-қыздарын малға сатып, бір жақсысы сүйгенін алып қашқан. Бір жаманы-шаруасын мандытпаған, бір жақсысы-қулықпен жанды ұтпаған; бір жаманы-үйленіп жеңгесіне, бір жақсысы-жесірін қаңғытпаған. Тату-тәтті көршілер шыр бұзбаған, бірде тоңып суықта, бір мұздаған; бір жаманы-сонда да үй салмаған, бір жақсысы-абакты тұрғызбаған!...» Міне, бұл-бір жағынан, осыған дейін әр қырынан суреттеліп дала шындығын енді бірде ойша байыптаудан туған жиынтық-синтез болса, екінші жағынан, байтақ далада ғасырлар бойы ғұмыр кешкен бүтін бір халықтың бір алуан мінез-құлқы екені даусыз [9, 105-106 бб.].

Қ.Мырзалиев – қазақ қоғамында әр шаңырақтың, әрбір жанның ол мейлі саяси тұлға болсын, қарапайым ауыл адамы болса да жүрегіне ой салатын, ұлттық намысын оятып, мінбелерде сөйлеген сөзінде артына барлығын бірдей ертіп, ұлтшылдықтың, елжандылықтың үлгісін көрсеткен тұлғалардың бірі болды.

Қ.Мырзалиев қазақ халқының поэзия әлемінде өзіндік қолтаңбасы қалыптасқан, жылдан-жылға оқырмандары көбеймесе, азаймайтын ақындарымыздың бірі. З.Қабдолов пікірімен айтсақ: «...Әр

өлеңде және жинақтағы бар өлеңде автор мөп-мөлдiр шындықты тап-таза ағысқа, ақындық ағысқа айналдырып, соншалық бiр кең тыныспен еркiн, ешқандай қитықсыз, есiле, кесiле жырлаған. Әр өлең кәдiмгi қиыннан-қиысу жағынан жасандылықтан аулақ, соншалық табиғи, тiптi оп-оңай кұйыла салған секiлдi» [10,209 б.].

Қ.Мәшһүр-Жүсiп «Қадыр Мырзалиев шеберлiгi» мақаласында «Қазақ ақындары iшiнде Қадыр Мырзалиев әр жинақ сайын өзiн-өзi қайталамауымен, әр кiтабын белгiлi бiр тақырыпқа кұрып, бiрiндегi ойды екiншiсiнде алға апаруымен, сөйтiп, күрделi өмiрдi неғұрлым жан-жақты бейнелеуiмен ерекшеленедi» [16, 211 б.].

Қадыр Мырзалиев қазақ елiнiң ұлтжандылығы мәселесiмен ғана айналысып қоймай, елдiң экономикасы мен экологиясы мәселесiнде де өзiндiк қолтаңба қалдырған тұлға. Үзiндiде биiк тау деген сөз жоқ, бiрақ жай судың емес, өзен суының ақ көбiктенiп, кұлауына қарағанда, сонымен бiрге ат-көлiктiң өте алмауынан таудың биiк екендiгiн аңғарамыз. «Топ еткенде апорты Алма ағаштан, Бiреу қағып түскендей естiледi» [11,19 б.].

Пайдаланған әдебиеттер

1. Ақбай Ж. Қадыр. Орал, Полиграфсервис, 2011. – 164 б.
2. Мырза Али Қадыр. Иiрiм. –Алматы, Атамұра, 2004. – 360 б.
3. Мырза Али Қадыр. Таңдамалы туындыларының көп томдығы. – Алматы, Қазығұрт, 2001. Т-1: күмiс қоңырау: өлеңдер, мысалдар, жұмбақтар, жаңылтпаштар, ертегiлер, диалогтар, мазақтамалар. – 480 б.
4. Мырза Али Қадыр. Жазмыш. –Алматы, Атамұра, 2004. – 480 б.
5. Мырзалиев Қ. Үш томдық шығармалар жинағы. Т.1. – Алматы, 1997. – 287 б.
6. <http://archive.turkystan.kz/page>
7. Тарихи тұлғалар. Танымдық көпшiлiк басылым. Кұрастырғандар Тоғысбаев Б., Сужикова А. – Алматыкiтап, ЖШС, 2006. – 376 б.
8. Мырза Али Қадыр. Көкейкестi. Өлеңдер мен толғаулар. –Алматы, Атамұра, 2003. – 280 б.
9. Мырза Али Қадыр. Егiз жолдар. –Алматы, Жазушы, 2008. – 320 б.
10. Мырза Али Қадыр. Көкейкестi. Өлеңдер мен толғаулар. –Алматы, Атамұра, 2003. – 280 б.
11. Дәдебаев Ж. Қазiргi қазақ әдебиетi: Лекциялар курсы. – А.: Қазақ университетi, 2003. – 284 б.

Ә. БӨКЕЙХАН: ТАРИХНАМАЛЫҚ ШОЛУ

Бейсенбекова Н.А., т.ғ.к., доцент

«Тұлғатану» ғылыми-зерттеу орталығының директоры
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетi
Қарағанды қ., Қазақстан

XX ғасырдың алғашқы ширегiндегi Қазақ мемлекеттiгiн жаңғырту жолындағы күрес тарихы - Қазақстан тарихының өзектi мәселелерiнiң бiрi. Осы жолда Алаш қозғалысы мен Алашорда үкiметiнiң және осы қозғалысқа басшы болған қазақтың ұлттық-либеральдық интеллегенциясының шығармашылық қызметi мен саяси iс-әрекетiне XX ғасырдың 80-шi жылдарының екiншi жартысындағы қайта кұру, жариялылық, пiкiр плюрализмi, демократияға дейiн ғылыми зерттеулер мен әдебиетте өте қатал әрi әдiлетсiз баға берiлiп келген.

Алаш қозғалысы мен Алашорда үкiметiнiң шын тарихы, тек Қазақстан тәуелсiздiк алғаннан кейiнгi жылдары жаңа парадигма негiзiнде зерттелiп келедi.

Алаш қозғалысының ұлттық тарихтағы орнын зерттеудiң методологиялық негiздемесi ретiнде Нұрсұлтан Назарбаевтың «Тарих толқынында» атты еңбегiн айтуға болады [1, 153-180]. Еңбектiң «Алаш мұрасы және осы заман» деп аталған тарауында «... Жиырмасыншы ғасырдың тарихына зер салатын болсақ, оның алғашқы отыз жылында-ақ қазақ зиялыларының аса көрнектi қайраткерлерiнiң тұлға танытып үлгергенiн байқаймыз.

XX ғасырдың басында ұлттық бiрлiктi нығайту идеясын алға тартқан рухани-зерделi игi жақсылар қазақтың ұлттық идеясын жасау мiндетiн өз мойнына алды. Олар қоғамның түрлi тарабынан шыққандар, әрi ең алдымен дәстүрлi дала ақсүйектерiнiң өкiлдерi едi. XX ғасырдың басындағы қазақ қоғамында зиялы қауым қалыптасуының ұрпақтар эстафетасы сияқты сипаты болғанын атап айтқан абзал», - дей келе, Елбасы Н. Назарбаев ойын әрi қарай былай деп жалғастырады: «Алаш» партиясының бағдарламасын жүзеге асыру барысында дәстүр мен